

exemplarium traditione ad saeculi noni antiquarios et ab eis ad nos pervenisse. Ego nullum novi huiusmodi lusuum vetus exemplum cum syllogis epigraphicis, vel earum quoniam indicio coniunctum ante saeculum XV et XVI.

Ceterum porcelli quidem testamentum antiquum est. Praeter libros a philologis iam excussos¹ codicem citabo saeculi IX Vaticanum Palatinum 57; in quo ad calcem epistolarum Pauli apostoli f. 163^r, 164^r alia manns, saeculi facile decimi, ludici illius testamenti acta descripsit signata CIMINATO ET PIPERATO CONSVLIBVS¹. Instrumentum vero Pascutii Culitae, quamquam a Grutero et in codice veterum inscriptionum, quem Arretii Lamius vidit², ex membranis mirae vetustatis exceptum dicatur, et a doctissimis iurisconsultis laudetur³, lusum est recentioris aetatis: auctorem Antonius Augustinus prodit Iovianum Pontanum⁴.

¹ V. Haupt, Opuscula II p. 175 et seqq.; Hagen, in Philologi vol. XXXI p. 182; Buecheler, Petronii Satirae Berolini 1882 p. 241. Ioannes Metellus, cod. Vat. 6089 f. 208^r pendet ab exemplis typis impressis saeculo XVI.

¹ Cetera exemplaria cuncta: *Ciminato et Piperato consvlibus*.

² *Novelle Fiorentine* a. 1746 p. 721.

³ Guaiacius, *Observ.* VIII c. 14.

⁴ Antonius Augustinus, *De ant. num. dial.* XI, 5, 6: cf. Zirardini, cod. Vat. 9142 p. 301.

PRIMI CAPITIS SVMMMA ET CONCLVSIO

His recensitis excussisque codicibus et membranis aevo Carolino et proxime sequenti aetate scriptis manifestum fit, plures et antiquiores eiusdem argumenti libellos periisse. Neque Einsidlensis, quam dicimus, sylloge solitarium opus fuit cuiuspiam, qui primus omnium unusque saperet et curaret quae ante eum suaque aetate nemo esset persecutus; vel singulari quadam curiositate litteratos lapides describere aggressus, cui bono id faceret et in incepto patienter perseveraret, ne ipse quidem satis sciret, tardis nepotibus et nascituris post multa saecula antiquitatum cultoribus profuturus. Fuerunt olim qui titulos monumentorum tum ethnicos quum Christianos, tum publicorum operum quum sepulcrorum, tum Romae quum tota fere Italia, imo et in Galliis et Germania, sive breves erant sive prolixi, attente legerent, perite describerent, in libros referrent; fuerunt qui ab aliis collectos exciperent, syllogarum exemplaria multiplicarent, conferrent, emendarent; ita ut unius Einsidlensis syllogae quattuor vetera apographa et una atque altera collatio iam innotuerint. Prima e lapidibus exempla quadratis saepe litteris et ad ipsas interdum earum formas expressis delineata esse luculentis indiciis agnovi: vocabulorum plerumque compendia et notas, interpunctiones nonnumquam et apices veteres illi in nostrae artis palestra praecursores observarunt. Nulla in antiquioribus, quas hoc capite exhibui, syllogis sive Christianarum sive metricarum inscriptionum cura praecipua; delectus vix nullus; in genera et classes distributio nulla: geographicis vero et topographicis ordinis vestigia multa. Peregrinantium maxime et περιηγητών, hominum minime rudium, hi prima origine videntur libelli fuisse.

De huiuscemodi libris periegeticis ad sepulcra martyrum suburbana sequenti capite dicam. Ante medium saltem saeculum septimum confici et vulgari eos coepisse iam liquet; ex quorum uno alterove excerpta topographica et epigraphica, neque haec tota Christiana, Einsidlensi syllogae sunt inserta. Eius vero syllogae partes mere epigraphicae, praesertim urbanae, et similium syllogarum non unum fragmentum pluribus conspirantibus indiciis ad antiquiorem aetatem mihi visa sunt referenda: titulum certe nullum exhibent sexto saeculo recentiorem. Carolinae aetatis et Alcuiniana doctrinae alumni his syllogis usi sunt facile iam corruptis et perturbatis. Earum primi auctores e saeculi sexti et ineuntis septimi litterariis scholis prodire.

Haec in dies confirmantur titulis, quos Africa e basilicis saeculo sexto restitutis vel aedificatis in apricum profert. Anno 1879, medio fere itinere inter Thevestem et stationem Ad medias (*Henchir-Adjedj*) e ruderibus aedis sacrae effossa sunt saxa litterata, quae fragmenta esse agnovi epigrammatis in Einsidlensi sylloge 10 musivo olim opere inscripti absidi basilicae Vaticanae¹. Ea sunt huiusmodi:

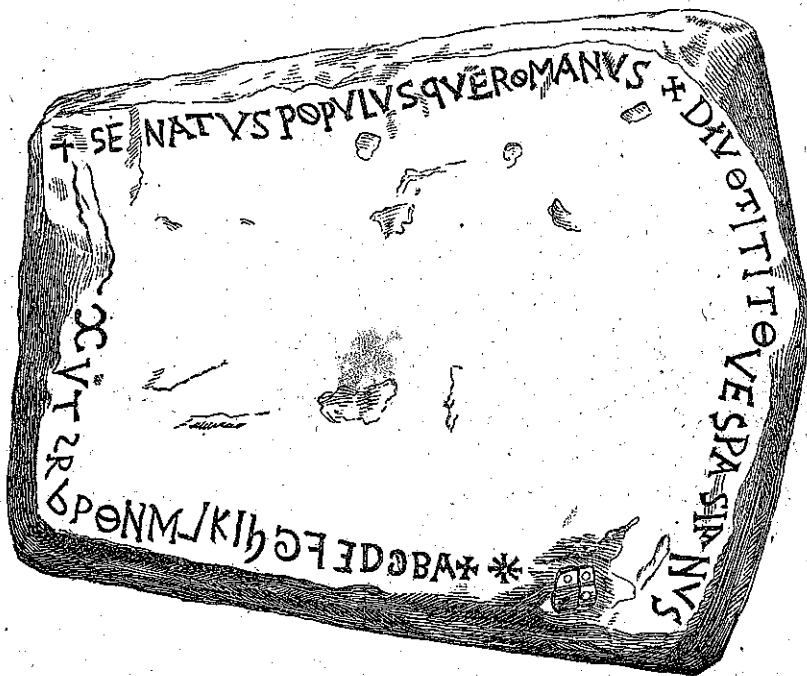
IVSTITIAE sedes fIDEI DOMVS aula pudoris
QVAE PATris et filii VIRTVTIBVS Inclita gaudet

haec est quam cernis pietas QVAM POSIDET OMnis
auctoremque suum genITORIS laVDIBVS Equat

¹ V. De Bosredon in *Rec. de la société arch. de Constantine* XIX p. 31; *Bull. di arch. crist.* 1879 p. 162, 163.

Versuum dispositio illa ipsa est, quae in musivis absidum picturis hodieum cernitur: quare Africana Romani epigrammatis imitatio videtur accuratissima. Eadem Numidia regione reperta sunt fragmenta tituli item metrici magni moduli litteris incisi saeculo sexto; quem consutum agnovi versibus excerptis e Romano epigrammate de basilica s. Petri ad vincula a Xysto III renovata (v. *Bull. crist.* 1878 p. 14-18). Hoc carmen exhibent una et altera e syllogis topographicis et epigraphicis Christianis: Lareshamensis quarta (VIII) n. 67, Viridunensis (XII) n. 3: de eius Africana imitatione sequenti capite erit dicendum. Utroque eiusdem aetatis et regionis exemplo clare patet urbanorum carminum, quae ab antiquis syllogis tradita sunt, saeculo iam sexto apographa esse propagata; ita ut eorum longe ab Urbe integra exempla lapidibus sint incisa, dictio imitata. Id non apographis singillatim sumptis, sed primis inscriptionum libellis, unde postea epigraphicae syllogae et anthologiae Carolina aetate compilatae auctaeque sunt, effectum censeo.

Africanis monumentis, quae Christianorum epigrammatum Urbis Romae vetustissima. apographa exhibent, succedit litterata marmorea tabula urbana e Flaminii circi pavimento; in qua titulum arcus triumphalis rustice corruptum puer ludens exaravit. Eadem manus alphabetum Latinum inscalpsit ab A ad X: quale in ludis litterariis vetere ritu saeculo quinto vel sexto tradi etiamtum consuevisse alio loco demonstravi (v. *Bull. crist.* a. 1881 p. 132-38). En tabulae exemplum accurate delineatum.

Cruces praefixae titulo et alphabeto produnt aetatem saeculo fere sexto minime antiquiorem; quippe qua inscriptionibus operum publicorum crux coeperit praefigi. Prisca litterarum series desinens in littera X sequiori aevo parum convenit: hic pueri lusus exeunte sexto vel ineunte septimo saeculo vix erit recentior. Inscriptio arcus Titi, quam in circo Flaminio praesentem intieri puer haud poterat, una cum litterarum serie exarata indicat utramque ad ludi litterarii exercitationes quodam modo pertinuisse; et veterum titulorum exempla quadratae scripturae litteris ediscendis Romae esse adhibita. Inde primis huius litteraturae originibus, ea saltem parte quae Christiana et metrica epigrammata haud attingit, lux videtur aliqua affulgere. Ludimagistri, paedagogi, antiquarii iidem fortasse duces itineris ad invisenda Urbis monumenta cultioribus peregrinis sese praebuerunt. His, opinor, auctoribus tituli operum praesertim publicorum Romae coepti describi. Dectiorum ea cura minime videtur fuisse; nam neque in Cassiodorii et aequalium libris veterum inscriptionum mentionem, neque in magniloquis sexti saeculi titulis earum stili antiquioris formulam imitationemve ullam me deprehendere memini.